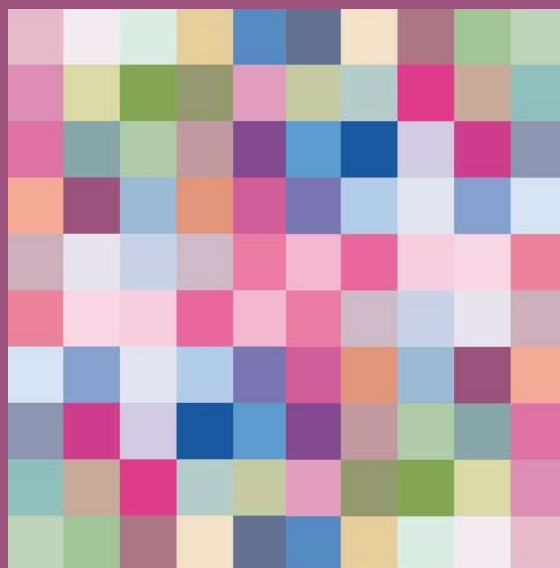

Användningen och attityderna

EN RAPPORT OM FOLKBIBLIOTEK BASERAD PÅ SOM-UNDERSÖKNINGEN

Lars Höglund & Eva Wahlström

SVENSK BIBLIOTEKSFÖRENING

Innehåll

2	Svensk Biblioteksförerings förord
4	Författarnas förord
5	Inledning
6	Biblioteksstatistik och utlåning
9	Bibliotek och läsning i SOM-undersökningarna
11	Internetanvändning och biblioteksbesök
12	Skäl till biblioteksbesök
13	Attityder till bibliotek
14	Bibliotek och skattevilja
16	Inställning till biblioteksavgifter
17	Förtroende, tolerans och tillit
18	Förtroende för biblioteken
20	Bedömningar av bibliotekens service
21	Bibliotek och läsande som samhällsinvestering
21	Biblioteksbruk och högläsning för barn
24	Diskussion
26	Referenser
27	Noter

Svensk Biblioteksförerings förord

Svenskarna gillar sina bibliotek. Folkbiblioteken hamnar i den absoluta toppen både vad gäller jämförelser av kvalitén på olika kommunala verksamheter och i rankningen av förtroendet för olika samhällsinstitutioner. Hela 85 procent anser dessutom att biblioteken är viktiga för att ett modernt samhälle ska fungera. Intressant nog gäller det även dem som själva inte använder biblioteken; så mycket som tre av fyra ”icke-användare” anser att biblioteken är viktiga för samhället.

Svenskarna vill betala för biblioteksservicen via skattsedeln. Tre av fyra tycker att det är en dålig idé att införa avgifter på boklån och tveksamheten till avgifter är jämnt spridd över landet, vilket inte är fallet för andra jämförbara kulturella verksamheter. En lika stor andel – tre av fyra – är till och med beredda att betala mer skatt, om pengarna går till biblioteken.

44 procent är i ganska eller mycket hög grad beredda att betala mer skatt, vilket faktiskt är fler än för ett knappt decennium sedan (1998 var andelen 35 procent).

Rapporten visar också bibliotekens betydelse för barnen. Andelen barnbokslån är konstant över tid, trots att det finns färre barn nu än tidigare. De som använder biblioteken ofta och de som går dit mer sällan är överens om att lån av barnböcker är ett viktigt skäl att besöka biblioteket. De som besöker bibliotek ofta läser oftare för sina barn än andra.

Men allt är inte frid och fröjd. Biblioteksbesöken och boklånen minskar. Det kan bero på att fler använder bibliotekens nättjänster eller väljer att köpa sina böcker i stället för att låna dem på bibliotek. Beror minskningen på sådana faktorer är utvecklingen inte bekymmersam. Beror det på att tillgången till bibliotek försämrats – sedan år 2000 har 170 folkbiblioteks-

filialer lagts ner – är det mer problematiskt. Och det är definitivt oroande att biblioteksanvändandet och läsandet skiftar så mycket mellan olika grupper.

Vi vet att biblioteken är en underutnyttjad resurs och att de skulle kunna vara till nytta och glädje för många fler. Vi vet att böcker aldrig blir lästa, att fakta inte kollas upp, att möten inte äger rum. Svenskarna vet att biblioteken är viktiga, men ändå är det många som inte använder bibliotekets tjänster eller ens har tillgång till ett bibliotek. För att ge biblioteken bästa möjliga förutsättningar att vara ett effektivt redskap, både för individer och för Sverige som nation, behövs en samlad nationell bibliotekspolitik. En nationell bibliotekspolitik handlar till exempel om nationella strategier, målformuleringar och definitioner av bibliotekens huvudfunktioner samt att inrätta ett biblioteksorgan med uppgift att bland annat

följa upp, utvärdera och stimulera utveckling av biblioteksverksamheten. I flera andra länder, exempelvis Danmark, finns särskilda organ med denna roll. Denna rapport kan därför ses som ett inspel i debatten om bibliotekens uppdrag och behovet av en nationell bibliotekspolitik.

Svensk Biblioteksforening vill med sina rapporter öka kunskapen om bibliotekens verksamheter och förutsättningar samt stimulera utveckling och ökade insatser. Rapporterna belyser olika aspekter av Biblioteksverige, såsom olika bibliotekstyper och användargrupper, bibliotekens utbud och nyttan av bibliotek, beslutsfattarnas perspektiv eller hur utvecklingen i Sverige ter sig i jämförelse med andra länder.

Niclas Lindberg
Generalsekreterare
Svensk Biblioteksforening

Författarnas förord

Folkbiblioteken utgör den mest besökta kulturinstitutionen och fyller en rad funktioner som rör allmänhetens möjligheter att få tillgång till fri information; skönlitteratur, stöd till utbildning, folkbildning och mycket annat. Samtidigt har forskningen om denna verksamhet begränsad volym.

Att kunna säga något om hur situationen i landet ser ut när det gäller frågor om bibliotekens verksamhet i stort har i stor utsträckning tidigare främst kunnat byggas på den officiella biblioteksstatistik där biblioteken redovisar utlån och andra uppgifter samt enstaka publikundersökningar. Men hur ser allmänheten på verksamheten, hur förändras beteende och synsätt över tid och hur bedömer allmänheten bibliotekens olika roller? Är de över huvud taget viktiga i allmänhetens ögon och hur ser man på biblioteken mot bakgrund av Internet och andra nya medier? Dessa och andra frågor gjorde det angeläget att mer översiktligt kunna redovisa läget i landet i stort och motiverade deltagande i den större nationella undersökning som kallas SOM-undersökningen.

Sedan 1998 har vi vid Biblioteks- och informationsvetenskap vid Göteborgs universitet och Högskolan i Borås varje år ställt åtminstone några frågor om biblioteksvanor och attityder till bibliotek. Detta har sammanfattats i ett antal SOM-rapporter, vilka vi med glädje kunnat se komma till användning inom professionen allt oftare under de

senaste åren. Möjligheterna att upprepa frågor för trendanalyser har dock varit begränsade, bland annat genom att särskilda medel för detta vanligen saknats. Vissa frågor har endast kunnat ställas några få gånger och ibland fått utelämnas under flera år. Därför var det värdefullt att Svensk Biblioteksforening på basis av noggranna studier kunde peka ut frågor som de bedömde vara värda att upprepa och som de var villiga att bidra till finansieringen av i den undersökning som påbörjades hösten 2007.

Preliminära resultat och delar av denna studie har redovisats dels i samband med två allmänna seminarier vid Svensk Biblioteksforening, vid Bibliotekshögskolans och Borås Stadsbiblioteks årliga konferens "Mötesplats inför framtiden" samt publicerats som ett kapitel i den senaste årsboken baserad på SOM-undersökningen *Skilda världar*. Jämförelser med andra medier och verksamheter har kunnat redovisas med tillmötesgående tillstånd från andra forskare.

För möjligheten att kunna skriva denna rapport finns således flera aktörer att uppmärksamma. Ett särskilt tack till Anna Kåring Wagman vid Svensk Biblioteksforening, som visat stor kunnighet och noggrann beläsenhet i dessa frågor. Genom diskussion vid olika seminarier har en rad erfarna bibliotekarier bidragit till att rikta uppmärksamhet på olika frågeställningar och tolkningar. Ett stort tack också till alla kollegor som uppmuntrat till fortsatta studier av bibliotekens roll och funktioner hos den svenska allmänheten.

Författarna

December 2008

Inledning

Den traditionella uppgiften för folkbiblioteken i ett flertal länder har varit att möjliggöra en bred tillgång till information och kultur för alla medborgare. Detta har naturligtvis aldrig varit en lätt uppgift, men i synnerhet i de nordiska länderna har biblioteken nått ut väl och en stor andel av befolkningen använder biblioteken. ”Att läsa en bok, gå på biblioteket eller vara med på ett föreningsmöte. Det är några av de vanligaste kulturaktiviteterna i befolkningen en genomsnittlig vecka”, konstaterar Statens kulturråd.¹ Folkbiblioteken ger en mycket uppskattad service och åtnjuter högt förtroende bland allmänheten. Idag är emellertid uppgiften att nå ut mer sammansatt än tidigare. Vi har fler olika medier och ett växande utbud av information samt en fortgående utveckling av Internet som öppnar för stora förändringar när det gäller kommunikationsmönster och informationsvägar. Biblioteken erbjuder en lång rad olika tjänster, men statistiken är fortfarande mest utvecklad när det gäller traditionella boklån. Dessa utgör fortfarande en stomme i verksamheten, även om en minskning skett under senare år, samtidigt som vissa nyare medier och tjänster ökat kraftigt.

I denna rapport beskrivs data och trender om bibliotek med hjälp av data från SOM-undersökningen, som är en återkommande undersökning baserad på stora slumpurval i Sverige. Urvalet omfattar två parallella urval om 3 000 personer, fördelat på två formulär där tyngdpunkten i det ena är mer på politik och det andra mer på medievanor. Flertalet biblio-

teksfrågor återfinns i det senare formuläret. SOM-undersökningarna behandlar svenskarnas attityder, åsikter och beteende med frågor som rör samhälle, opinion och medievanor. Undersökningens bredd innebär samtidigt möjligheter till analyser där biblioteksfrågor kan relateras till andra medie- och samhällsaspekter samt en bred uppsättning bakgrundsfrågor. Den senaste undersökningen påbörjades hösten 2007 och färdigställdes för bearbetning våren 2008. Svarsfrekvensen 2007 ligger på ca 60 procent.²

Rapporten redovisar således aktuella data och analyser baserade på svar från allmänheten om biblioteksvanor och synen på bibliotek. Detta speglar givetvis en situation som gäller senare år och nutid, vilket kan tolkas och bedömas på sedvanligt sätt. Vad vi inte kan ge några bestämda svar på är naturligtvis frågor om framtiden förutom att konstatera trender och viktiga samband som kan beaktas. Samtidigt förekommer ofta frågor om folkbibliotekens framtida roll i såväl Sverige som i andra europeiska länder. I tider av stora förändringar som gäller information, IT och media är detta naturligt. I dagsläget tillkommer dessutom frågor som har att göra med att lågkonjunktur och ökande arbetslöshet förändrar omvärldsbetingelserna för verksamheten.

Hur kan framtidens bibliotek se ut och vilken roll kommer de att ha om tio år? Denna fråga ställde man också i Holland. I en studie som söker att belysa detta tas utgångspunkt i de grundläggande normer och värderingar som gäller publika medier och medieinstitutioner där biblioteken ingår. Denis McQuail härleder grundläggande medienormer tillbaka till den franska revolutionens ledord, ”frihet, jämlikhet och broderskap”. De holländska forskarna

urskiljer med hjälp av McQuail och andra forskare fyra grundläggande värden som påverkar bibliotek och andra samhälleliga kommunikationssystem:

- 1) *Frihet: frihet till information, yttrandefrihet och frihet att sprida information, frånvaro av censur, skydd för den personliga integriteten, konfidentialitet för personlig korrespondens*
- 2) *Jämlikhet/rättvisa: lika tillgång till kommunikationskanaler på producent- och användarsidan, lika utbildningsmöjligheter, respekt för intellektuell egendom*
- 3) *Social ordning/sammanhållning: socio-kulturell integration, mångfald, social stabilitet, samt*
- 4) *Kvalitet: professionella standards för sunda och pålitliga produkter och tjänster*³

Den holländska studien kommer fram till en rad utmaningar som bland annat har att göra med ett ökande informationsutbud i samhället och via Internet. I Sverige kan vi konstatera att biblioteksanvändningen, liksom i övriga nordiska länder, ligger högre än i övriga Europa och förtroendet för bibliotek och bibliotekarier är mycket gott. Vi har tidigare sett många tecken på detta, men i den senaste SOM-undersökningen har vi också ställt direkta frågor om allmänhetens förtroende för verksamheten vid biblioteken. Det finns dock något av en motsättning mellan ett högt och ganska stabilt förtroende och allmänt positiva attityder å ena sidan och å andra sidan en långsiktig tendens till minskad bokutlåning och även minskade besökstal. Samtidigt tycks förtroendet för biblioteken och upplevelsen av bibliotekens service inte bara ligga väldigt högt i jämförelse med andra institutioner utan också ganska stabilt. Hur stabilt är en fråga som vi återkommer till i slutet av rapporten.

Biblioteksstatistik och utlåning

Vad är det då som har hänt under senare år? En viss nedgång i bokutlåningen har noterats en längre tid i flera länder, men man kan också fråga sig om det är något problem att man inte behöver besöka biblioteken för att utnyttja en del tjänster, utan kan göra det över nätet? Är det inte bara bra att lite fler har råd att köpa böcker och få viss information via Internet och andra medier? Vad gör de som idag använder biblioteken och vilka skillnader finns mellan olika grupper? Utan att göra anspråk på uttömmande förklaringar till dessa motsägande tendenser skall vi här belysa några av dessa frågor med hjälp av data från SOM-undersökningarna, och då särskilt den senaste där datainsamlingen gjordes hösten 2007. Som vi skall visa, går sjunkande lånetal parallellt med lysande siffror för service och förtroende. Men det visar sig också att förtroendet är nära förknippat med användning, vilket manar till eftertanke när man spekulerar kring eller planerar för framtidens bibliotek.

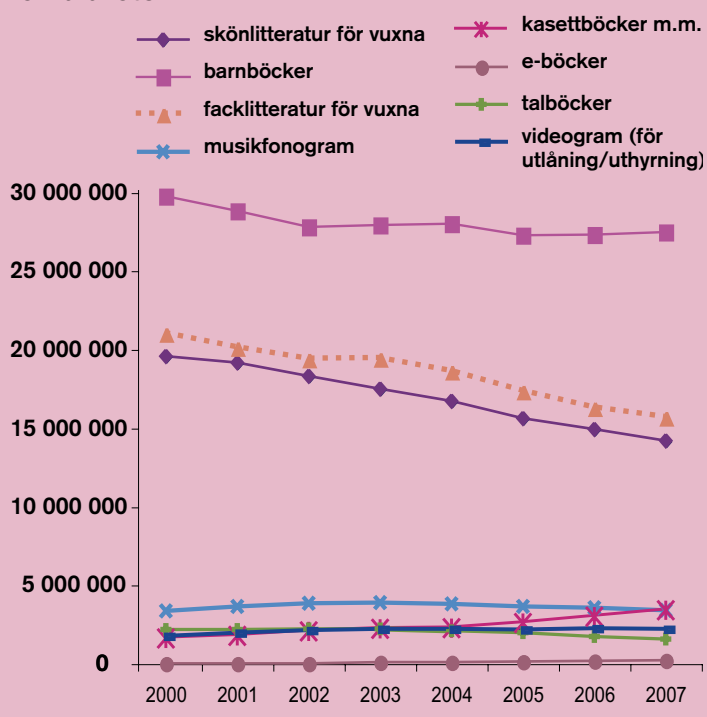
Biblioteksstatistiken ger en rad viktiga basdata om bibliotek, samtidigt som man i Sverige, såväl som i flera andra länder konstaterat att statistiken kring många nyare tjänster är mycket ofullständig och fortfarande fokuserar på boklån i första hand. Statens kulturråd har därför under 2007 kompletterat statistiken med en webbenkät till biblioteken där det framgår att flertalet bibliotek anordnar en rad publika aktiviteter, inte minst riktade till barn, och att man sammanlagt redovisade över 40 000 olika publika aktiviteter. När det gäller bokprat toppas listan av Göteborgs stadsbibliotek som

redovisade över 1 000 tillfällen med ”bokprat”, det vill säga lässtimulans för barn och unga. Samtidigt framgår att många bibliotek inte för statistik över en rad aktiviteter och att det finns många brister i statistiktillgången. Till exempel noterar många inte antalet besökare till bokbussar.⁴

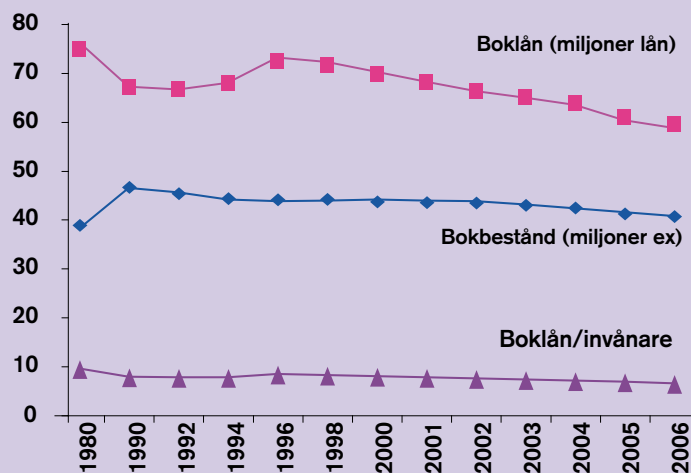
Bibliotekslagen förskriver att det skall finnas bibliotek i alla kommuner, vilket innebär att vi i Sverige har 290 huvudbibliotek. Dessa kommunala folkbibliotek hade 2007 enligt Statens kulturråd ”sammanlagt 2 090 utlåningsställen i form av huvudbibliotek, filialer, bokbussar och övriga utlåningsställen, vilket var en minskning med 4 procent jämfört med 2006”.⁵ Under ett par decennier har antalet biblioteksfilialer minskat, men under 2006 noterades dock en liten ökning.⁶ Av statistiken

Figur 2. Antal utlån 2000–2007 i kommunala folkbibliotek

Källa: Bearbetade data från SCBs statistikdatabas

Figur 1. Antal boklån, bokbestånd i folkbiblioteken samt antal boklån per invånare 1980–2006

Källa: Nordicom. Statistik sammanställd från SCB och Statens kulturråd.

kan man vidare utläsa att arbetet vid folkbiblioteken ”genomfördes av närmare 5 900 anställda, varav hälften var bibliotekarier. En femtedel av samtliga årsverken som utfördes berörde barn- och ungdomsverksamheten. Drygt åtta av tio anställda var kvinnor. Den totala driftskostnaden per invånare i Sverige var 382 kronor, av vilka 12 procent gick till inköp av medier. Kostnaden per lån var i medeltal 51 kronor. Det fanns 4,7 böcker och AV-medier per invånare vid folkbiblioteken. Antalet aktiva låntagare var 2,6 miljoner, vilka lånade närmare 69 miljoner medier. Sedan 2006 har den totala utlåningen minskat med 2 procent. Minskningen utgjordes främst av skönlitteratur för vuxna”.⁷ Om man ser till statistiken för boklån vid svenska folkbibliotek framgår att en systematiskt nedåtgående trend pågått en längre tid med en linjär trend från 1996 och ett toppvärde 1980. Däremot har utlån av nya medier såsom musik, video, talböcker med mera ökat väsentligt under perioden (Figur 1,

Tabell 1. Biblioteksbesök, bokläsning och Internetanvändning någon gång per år eller oftare 2004–2007 (procent)

	År	Biblioteksbesök senaste året				Läst bok senaste året				Använt Internet senaste året			
		2004	2005	2006	2007	2004	2005	2006	2007	2004	2005	2006	2007
Ålder													
	15-29	72	75	67	63	88	90	90	91	98	99	99	99
	30-49	67	62	59	59	88	86	88	88	93	94	97	94
	50-64	57	52	52	46	83	85	85	85	76	77	81	83
	65-85	53	57	51	46	82	84	81	82	27	33	38	38
Kön													
	Män	55	52	48	46	78	77	79	80	77	79	80	81
	Kvinnor	69	68	65	60	92	94	93	92	76	77	81	79
Utbildning													
	Låg	42	45	38	36	71	84	70	70	47	48	49	52
	Medellåg	62	58	56	49	85	85	85	86	84	83	87	84
	Medelhög	72	68	66	62	93	92	93	92	88	90	90	87
	Hög	80	76	72	70	97	97	97	97	92	95	95	95
Nuvarande familjetyp													
	Arbetarhem	56	55	53	47	78	79	79	79	71	72	75	74
	Jordbrukarhem	46	49	47	40	73	78	75	73	48	65	50	62
	Tjänstemannahem	68	61	57	56	92	92	92	92	81	80	85	83
	Högre tjänstemän/akademiker	79	81	72	70	96	98	98	98	92	92	95	95
	Företagare	55	50	54	41	88	86	90	87	77	82	83	79
Antal svar		3440	1706	1631	3311	3435	3377	3187	3311	3423	3385	3196	3311

Bibliotek och läsning i SOM-undersökningarna

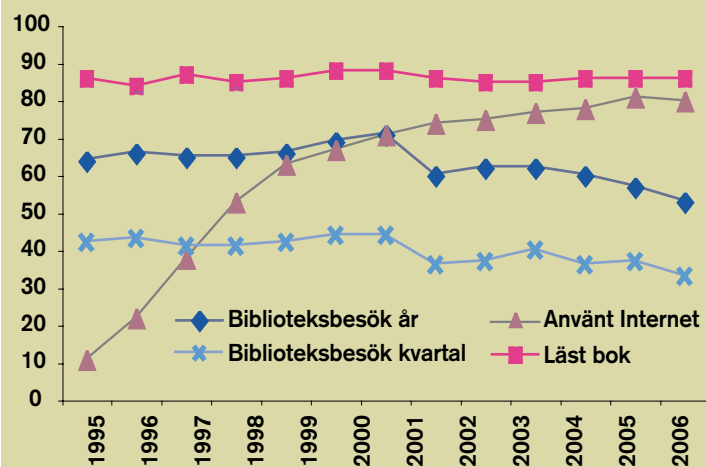
Det är väl bekant att det finns stora skillnader mellan män och kvinnor när det gäller biblioteksbesök och bokläsning. Skillnaden mellan könen är dock något mindre när det gäller läsning och ännu mindre när det gäller åtminstone någon användning av Internet. Skillnaderna mellan olika utbildningsnivåer är större än skillnaden mellan män och kvinnor och även skillnaderna i Internetanvändning är betydande mellan olika utbildningsnivåer. Om man ser till en längre tidsperiod har biblioteksbesöken minskat mer bland lågutbildade än bland högutbildade. Mellan 2001 och 2007 minskade de uppgivna biblioteksbesöken åtminstone någon gång per år bland lågutbildade från 60 procent till 36 procent och från 85 procent till 70 procent bland högutbildade. När det gäller läsning är skillnaden mellan hög- och lågutbildade också tydlig, men har inte förändrats så påtagligt under de senaste fyra åren. Man bör här hålla i minnet att skillnader mellan enstaka år kan slå ett antal procentenheter upp eller ner också beroende på slumpmässiga variationer och som effekt av bortfall. Tabell 1 visar de senaste fyra årens utveckling när det gäller biblioteksbesök, bokläsning och Internetanvändning någon gång per år eller oftare.

Om man kan tveka över enstaka procent enskilda år är det mer intressant att se på långsiktiga trender. I Figur 3 visas utvecklingen

för samma variabler över längre tid, åren 1995–2007. Här framgår att bokläsningen är relativt stabil både i jämförelse med en något nedåtgående trend för biblioteksbesöken och den exponentiella tillväxtkurvan som visar Internets introduktion, ökande användning och etablering under perioden.

Som framgår av Tabell 1 är skillnaderna relativt små jämfört med året innan, men nivån på biblioteksbesök sjunker något varje år under perioden 2004–2007. Här framgår också översiktligt skillnaderna mellan olika familjetyper, utbildningsnivåer och åldrar. I Figur 3 ingår även biblioteksbesök varje kvartal eller oftare, vilket uppvisar en liknande, men något mindre nedgång, jämfört med kurvan för besök någon gång per år.

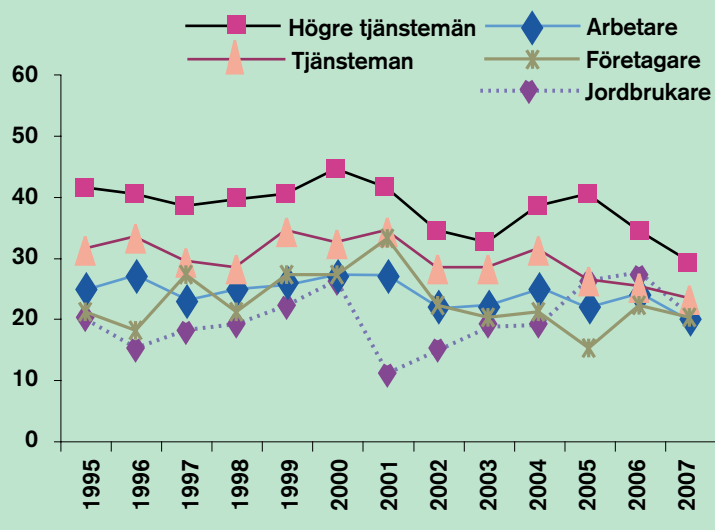
Figur 3. Biblioteksbesök, bokläsning och Internetbruk 1995–2007 någon gång per år eller oftare resp. någon gång per kvartal eller oftare (procent)

Om man studerar de mer frekventa biblioteksbesöken, till exempel varje månad eller oftare fördelat på olika familjetyper eller ”subjektiv klass” över en längre tidsperiod, framträder en liknande nedgång för olika klasser, men något större i tjänstemannagrupperna. Samtidigt varierar värdena mellan enskilda år och för gruppen jordbrukare är antalet oftast för litet för att nå stabila skattningar.

Resultatet innebär att vi kan se en minskad andel som besöker biblioteken ofta under de senaste åren. Samtidigt går boklånen tydligare ner enligt biblioteksstatistiken.

Figur 4. **Andel som besöker bibliotek någon gång per månad eller oftare efter familjetyper 1995–2007 (procent)**

Antalet jordbrukare är litet i materialet och därför instabilt. Åren 1998–2000 samt 2004 ingår frågan i båda formulären med drygt 3 000 svarande, övriga år är antalet svarande mellan 1 520 och 1 620 personer.

Tabell 2. **Bokköp det senaste kvartalet efter familjetyper. 2003, 2006, och 2007 (procent)**

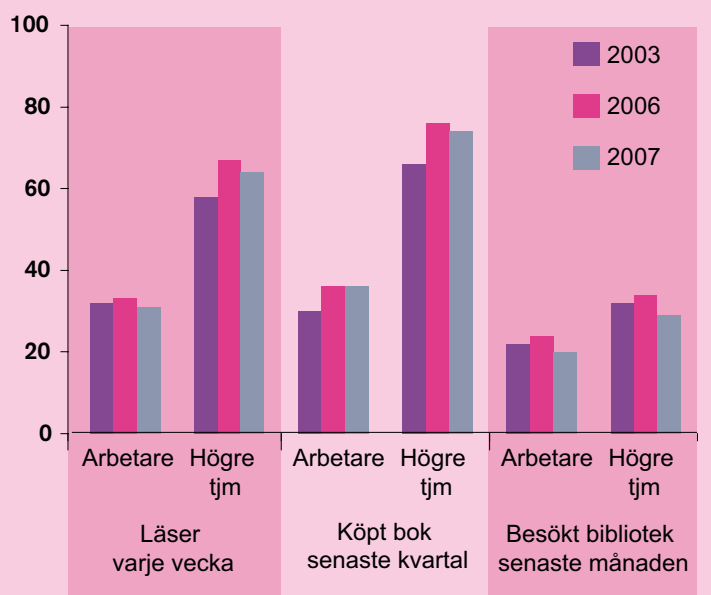
År	Arbetare	Jordbr.	Tj.man	Högre tj.m.	Föret.	Totalt
2003 (n=1660)	30	(39)	54	66	50	44
2006 (n=1546)	36	(32)	53	76	58	49
2007 (n=3088)	36	(32)	55	74	47	49

En annan väg till läsning är allmänhetens egna bokköp, som också delvis kan förklara förändringar i utlåningen. Frågor om bokköp finns i undersökningarna 2003, 2006 och 2007 och återges i Tabell 2. Här framgår att en ökad andel, särskilt i gruppen högre tjänstemän, köpt böcker (siffror för jordbrukare är osäkra och därför satta inom parentes).

Om vi sammanfattar de mer frekvent förekommande biblioteksbesöken (månad), bokköp (senaste kvartal) och bokläsning (varje vecka) för arbetar- respektive högre tjänstemannahem framstår både skillnaderna och förändringar under de senaste åren tydligare (Figur 5).

Diagrammet visar att skillnaderna mellan olika sociala kategorier är betydligt större när det gäller bokläsning och köp av böcker än när det gäller biblioteksbesök. Detta kan sammanhänga med att biblioteken erbjuder flera andra medier och tjänster än böcker, till exempel tidningar, musik, film, ljudböcker etcetera och att man når en betydande del användare i båda dessa grupper.

Figur 5. **Andel arbetare och högre tjänstemän som läser en bok en eller flera gånger per vecka, köpt bok senaste kvartal resp. besökt bibliotek senaste månaden eller oftare. År 2003, 2006, 2007 (procent)**

Internetanvändning och biblioteksbesök

Det finns ett positivt samband mellan Internetanvändning och biblioteksbesök. Att man mer generellt skulle välja Internet i stället för bibliotek, som ibland hävdas, är därför inte lätt att hitta stöd för. Det tydliga sambandet mellan biblioteksbesök och Internetanvändning ger värdet +0,26 för sambandsmättet gamma. Andelen som använder Internet varje vecka är bland icke biblioteksanvändare 42 procent och bland biblioteksanvändare 58 procent. Skill-

naden minskar med ålder men försvinner inte. Ett argument som ibland framförs då det talas om minskade biblioteksbesök, är att man också kan göra biblioteksärenden på nätet numera, vilket gör vissa biblioteksbesök onödiga. Detta skulle kunna förklara åtminstone en del av den minskade frekvensen biblioteksbesök. I Tabell 3 redovisas andelen som gjort biblioteksärenden via Internet åtminstone någon gång per år, vilket 16 procent av samtliga gjort. I Tabell 3 är dessa uppdelade efter biblioteksbesök och ålder.

Den minskning som gäller besöksfrekvens på biblioteken respektive minskade utlåningstal tycks således till en del kunna förklaras av ökade egna bokinköp och att vissa biblioteksärenden nu kan skötas över nätet, men flera andra faktorer kan här också spela in.

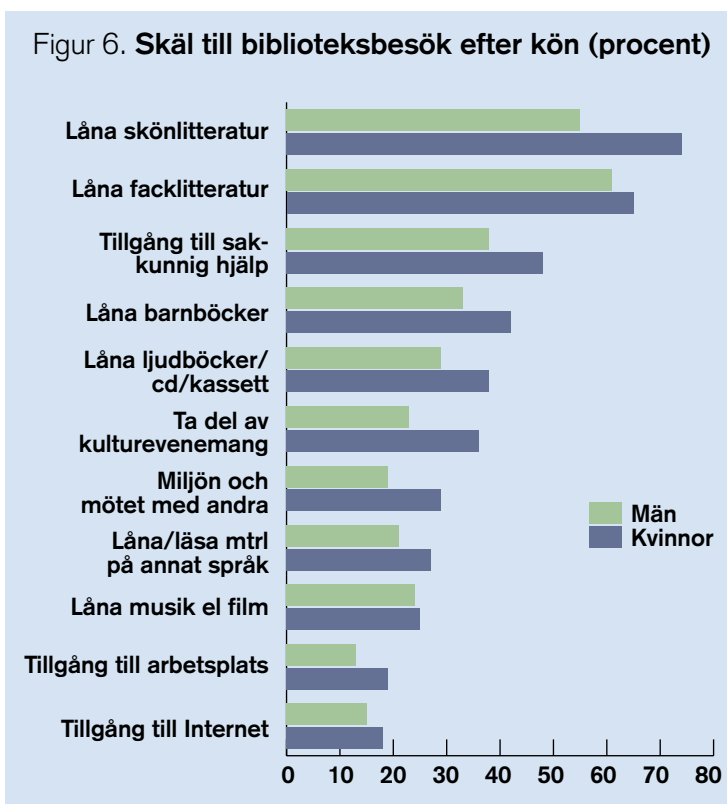
Tabell 3. **Biblioteksärenden via Internet mot biblioteksbesök och ålder (procent)**
Andel som gjort biblioteksärenden via Internet/åldersgrupp

	Biblioteksbesök:			Totalt
	Ingen gång	Någon gång/år	Någon gång/halvår el. oftare	
15-29 år	10	16	46	26
30-49 år	3	17	42	19
50-64 år	1	8	23	9
65-85 år	1	0	14	6
Samtliga	3	13	35	16
Antal svar	593	295	470	1358

Skäl till biblioteksbesök

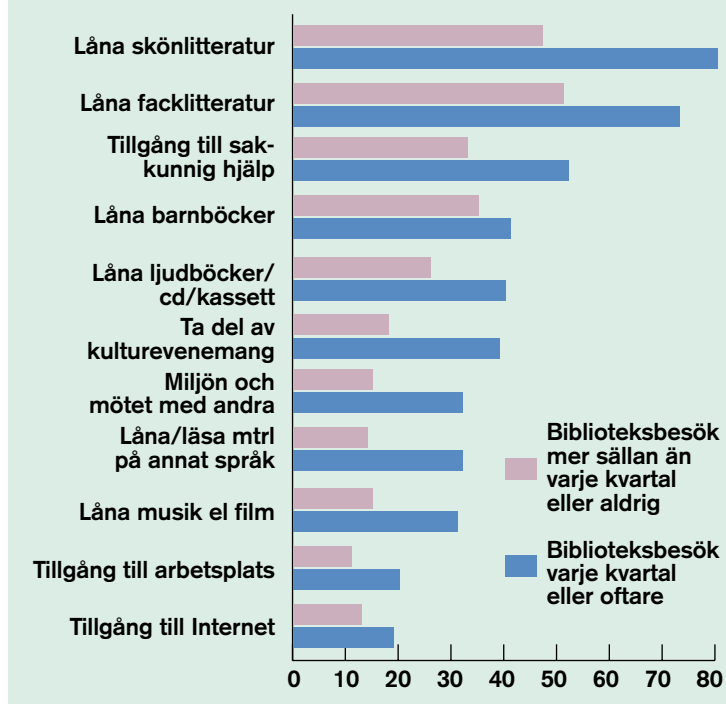
Varför man besöker biblioteket kan variera och vi har ställt frågor om hur viktiga några vanliga aktiviteter upplevs vara för att man går till biblioteket. Av Figur 6 framgår att kvinnor upplever flertalet aktiviteter som viktigare skäl till besök än män och att de traditionella lånen av barn, fack- och skönlitteratur dominerar, men numera tätt följda av ljudböcker.

Figur 6. Skäl till biblioteksbesök efter kön (procent)

I vilken utsträckning är följande skäl att besöka biblioteket viktiga för dig? Andel som uppger mycket eller ganska viktigt för respektive aktivitet.

Figur 7. Skäl till biblioteksbesök efter besöksfrekvens (procent)

Om man jämför skäl till biblioteksbesök bland dem som besöker biblioteken ofta respektive mer sällan är skillnaderna betydligt större än mellan män och kvinnor. Det är en genomgående större andel bland regelbundna användare som anger de olika skälen som viktiga, men rangordningen är något annorlunda för dem som sällan besöker bibliotek. Den största skillnaden gäller lån av skönlitteratur, medan mindre skillnader i viktighetsbedömning gäller lån av barnböcker, tillgång till arbetsplats och Internet.

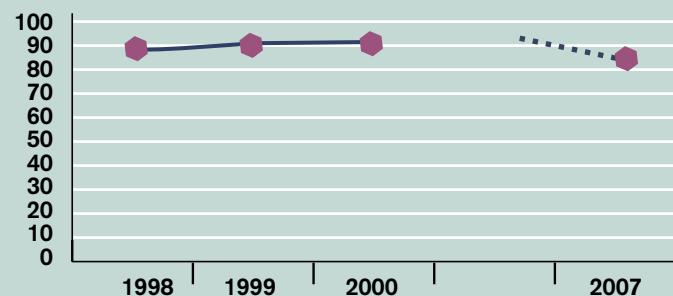
Attityder till bibliotek

Hur ser då allmänheten på biblioteken och deras roll i samhället? Flera olika typer av frågor berör detta. En direkt fråga om i vilken mån man anser biblioteken vara viktiga för att ett modernt samhälle skall fungera ställdes i slutet av 1990-talet och har upprepats i undersökningen 2007. Många anser uppenbarligen att biblioteken har en viktig roll att fylla och attityderna förefaller stabilare än biblioteksbesöken. Även andra resultat pekar på att många anser biblioteken vara viktiga, även om man själv utnyttjar dem i begränsad omfattning. Detta är också i linje med resultat man funnit i USA.⁸

Den allmänna frågan om hur man ser på bibliotekens betydelse har funnits med under några gånger tidigare: Hur viktiga anser du att biblioteken är för att ett modernt samhälle skall fungera? Resultatet har i likhet med flera andra frågor om inställningen till bibliotek pekat på en starkt positiv syn bland en överväldigande majoritet (Figur 8).

Under de senaste sju åren verkar små förändringar skett. För 2007 är siffran endast några få procent lägre än i slutet av 90-talet.

Figur 8. Andel som anser att biblioteken är viktiga för ett modernt samhälle (procent)

Andel som svarat "helt avgörande", "mycket viktiga" eller "ganska viktiga" på en femgradig skala. (Frågan fanns inte med 2001–2006.)

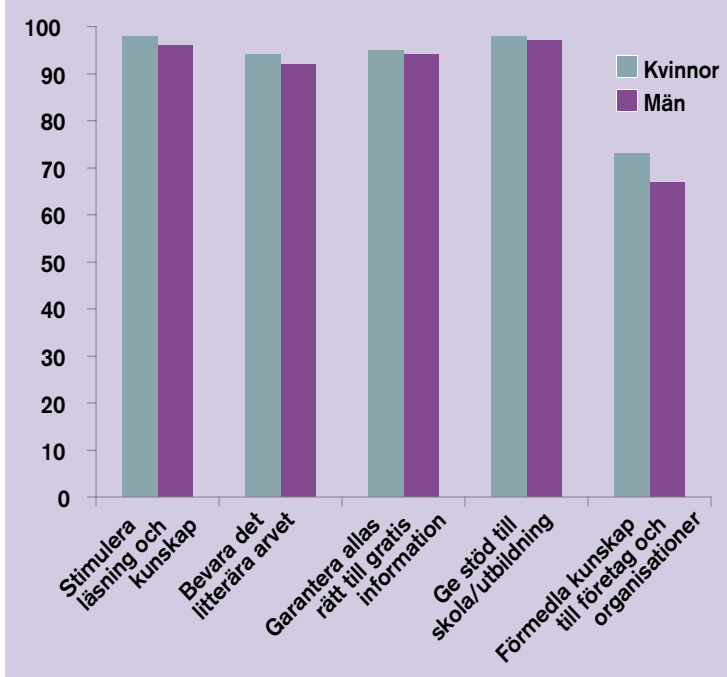
En mer detaljerad bild av svarsmonstret från det senaste året ges i tabellen nedan (Tabell 4). Här framgår att bedömningen av bibliotekens betydelse har visst samband med hur ofta man besöker bibliotek. Men även om man använder bibliotek sällan är bedömningarna anmärkningsvärt positiva. Bland icke-användarna anser tre av fyra biblioteken vara viktiga för samhället, och bland dem som använder biblioteket varje halvår eller oftare anser ca 95 procent detta.

Vilka funktioner och roller anses då som viktiga för biblioteken? Ett svar fick vi ovan när det gäller motiv för att gå till biblioteket.

Tabell 4. Bedömning av hur viktiga biblioteken är, efter användningsfrekvens (procent)

Biblioteksbesök	Ingen gång	Ngn gång per år	Ngn gång i halvåret	Ngn gång i kvartalet	Ngn gång i månaden	Ngn el flera ggr i veckan	Totalt
Hur viktiga...:							
Helt avgörande	3	5	7	11	13	31	8
Mycket viktiga	33	44	51	51	62	47	43
Ganska viktiga	39	42	38	32	23	17	35
Inte särskilt viktiga	22	9	4	5	2	2	13
Inte alls viktiga	3	1	0	1	0	1	2
Antal svar	761	216	121	173	228	144	1643

Figur 9. Viktiga övergripande uppgifter för biblioteken (procent)

Frågan är formulerad: Om du anser att biblioteken är viktiga för ett modernt samhälle, hur viktiga anser du att följande uppgifter är för biblioteken?

Här har vi också ställt en ny fråga med olika samhällsfunktioner eller övergripande uppgifter som svarsalternativ. Av fem olika uppgifter i Figur 9 anser nästan alla flertalet uppgifter vara ganska eller mycket viktiga med svar i nivån 92–98 procent. Något färre, omkring 70 procent, anser uppgiften att förmedla kunskap till företag och organisationer vara viktig.

Bibliotek och skattevilja

En annan fråga, som också förekommit tidigare och upprepats i årets undersökning är i vilken utsträckning man är beredd att betala högre skatt om pengarna används till olika verksamheter i kommunen. Här uppger en majoritet att man är beredd att betala viss ökad skatt för biblioteken, även om nivån ligger klart lägre än då det gäller skola, äldreomsorg och brottsbekämpning. Trots att biblioteksbesöken gått ned något uppger nu fler än för nio år sedan att de i ganska hög eller mycket hög grad är beredda att betala skatt för biblioteksservice, 44 procent 2007 jämfört med 35 procent 1998 (Tabell 5).

Som framgår av Tabell 5 är skillnaderna mellan män och kvinnor obetydliga när det gäller viljan att betala skatt för biblioteksservice trots att skillnaderna är relativt stora när det gäller användning av bibliotekens tjänster. Detta behöver dock inte betyda att graden av biblioteksanvändning helt saknar betydelse. Om svaren delas upp efter biblioteksanvändning finns en tydlig, och ganska naturlig, skillnad mellan regelbundna biblioteksbesökare och övriga, där de som oftare besöker biblioteket också oftare uppger sig vara i hög grad beredda att betala högre skatt för biblioteksservice.

Även bland dem som inte besöker bibliotek

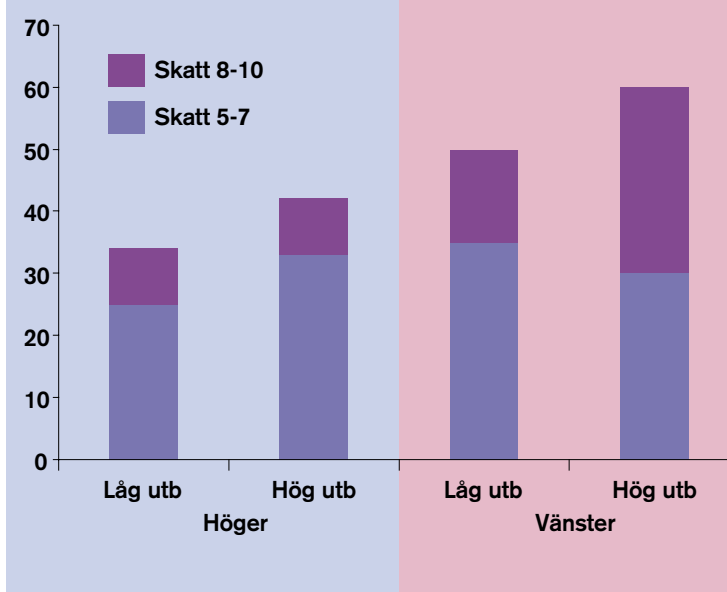
Tabell 5. Andel som är beredd att betala ökad skatt om pengarna går till biblioteken 2007 (procent)

	Män 2007	Kvinnor 2007	Totalt 2007	Totalt 1998	Antal svar 2007
Inte alls (0)	23	23	23	30	384
Något (1-4)	33	32	33	33	539
Ganska mkt (5-7)	32	31	31	27	516
I hög grad (8-10)	12	14	13	8	218
S:a	100	100	100	98	1657

Svaren är avgivna på en skala från 0–10, där 0 står för "inte alls beredd att betala högre skatt" och 10 "i mycket hög grad beredd att betala högre skatt".

Figur 10. **Andel som är beredd att betala högre skatt om pengarna används till biblioteken efter utbildning och politiskt orientering höger-vänster (procent)**

Kommentar: Procentandel som angett värden mellan 5–7 respektive 8–10 på en 10-gradig skala där 10 = "I mycket hög grad beredd att betala högre skatt". (n=1096) Politisk orientering är mätt med en fråga om hur man placerar in sig själv på en politisk höger-vänsterskala.

så ofta markerar dock en majoritet åtminstone någon grad av vilja att betala högre skatt om den används till biblioteken.

Det visar sig också att politisk inriktning och därmed synen på skatter i allmänhet har betydelse för svaren på frågan om skatt till biblioteken. Det är mer än tre gånger så vanligt bland högutbildade med vänsterinriktning som bland svarande till höger på den politiska skalan att i hög grad vilja betala högre skatt för biblioteken (Figur 10, värde 8–10 på den 10-gradiga skalan).

Attityden till att betala mer skatt för olika ändamål är generellt något olika beroende på politisk inriktning, vilket således ger utslag också i denna fråga. Politisk orientering inver-

kar här till och med mer än utbildningsnivå, som också har betydelse för viljan att betala skatt till bibliotek.

Här kan också noteras att bokläsning och biblioteksbesök är vanligare bland sympatisörer för vissa partier. Till exempel ligger miljöpartiet och vänsterpartiet högre än moderater och socialdemokrater när det gäller bokläsning och biblioteksanvändning, vilket bland annat torde sammanhålla med demografiska och utbildningsmässiga faktorer bland sympatisörerna. Som framgår av Tabell 6 är nivån på skatteviljan lägre när det gäller kulturevenemang och bibliotek än för mer basala offentliga tjänster som skola, äldreomsorg och brottsbekämpning, men skillnaderna mellan personer med olika partipreferenser är genomgående stora.

(Notera att nivån i procentalen på Tabell 6 hålls nere genom att skatteviljan bland personer med olika partipreferens bygger på dem som markerat de högsta värdena på skalan – andelen med värde 8–10 på en 10-gradig skala.)

Tabell 6. **Andel som är beredd att betala mer skatt till olika ändamål efter bästa parti (procent)**

Bästa parti	v	s	c	fp	m	kd	mp	Annat
Mer skatt för:								
Bibliotek	38	12	17	12	6	8	30	10
Kulturevenemang	33	16	15	15	9	12	35	8
Skola	78	53	48	52	50	45	66	47
Äldreomsorg	79	61	50	60	55	54	69	57
Brottsbekämpning	67	57	50	55	55	58	52	53
Minsta antal svar	99	575	95	144	354	73	130	77

Inställning till biblioteksavgifter

I årets undersökning finns också frågor om hur man ställer sig till förslag i den politiska debatten om avgifter på bibliotek. I en lista på olika förslag ingår därför att ”Införa avgifter på bibliotekslån”. Svaren presenteras nedan mot olika bakgrundsvariabler (Tabell 7).

Av Tabell 7 framgår att hela 74 procent av samtliga svarande tycker att avgifter för bibliotekslån är ett dåligt förslag. Detta kan jämföras med att nästan samma andel är beredd att betala mer skatt om medel går just till biblioteken.

En näraliggande fråga om att återinföra gratis entré på statliga museer ställdes samtidigt. Tendensen i svaret är relativt lika, med 70 procent som tycker att detta vore en bra idé. En skillnad gentemot biblioteksfrågan är dock

Tabell 7. Åsikt om att införa avgifter på bibliotekslån (procent)

	Bra förslag	Dåligt förslag	Varken bra eller dåligt	Totalt
Ålder				
15-29 år	7	80	14	101
30-49	9	75	16	100
50-64	12	71	17	100
65-85	12	69	19	100
Samtliga	10	74	19	101
Antal svar	165	1236	279	1680

Tabell 8. Åsikt om att införa avgifter på bibliotekslån efter familjetyp (procent)

	Bra förslag	Dåligt förslag	Varken bra eller dåligt	Totalt
Arbetare	8	75	17	100
Jordbrukare	12	61	27	100
Tjänsteman	10	73	17	100
Högre tjänsteman	10	79	12	101
Företagare	20	58	22	100
Antal svar	155	1170	266	1591

att när det gäller biblioteksavgifter är svaren desamma oberoende av ortstyp, medan det när det gäller gratis museer är betydligt fler som önskar detta i storstäderna än på landsbygden där få museer finns. Skillnaderna mellan olika utbildningskategorier är måttliga när det gäller gratis museer, men något tydligare när det gäller avgifter för lån. Ytterligare någon skillnad finns mellan arbetarhem och högre tjänstemannahem när det gäller avgifter för bibliotekslån (Tabell 8).

Resultaten visar således en slående konsekvent hållning bland de svarande, där ungefär lika många anger sig villiga att betala via skattsedeln som andelen svarande som är negativa till avgifter för bibliotekslån. Ungefär lika många är också för avgiftsfria museer om än med en viss geografisk spridning med övervikt för storstäder där det finns fler museer.

Förtroende, tolerans och tillit

Begreppet förtroende är centralt i många mänskliga sammanhang. Det utgör också en aspekt på det som brukar kallas socialt kapital som rör samhällsklimatet och relationerna mellan medborgare. Förtroende syftar på att man kan lita på någon. Tillit är ett annat liknande begrepp som syftar på övertygelsen om någons, eller en institutions, trovärdighet och goda avsikter. Vi menar här att dessa begrepp ligger mycket nära varandra. Frågan om förtroende/tillit mäts i SOM-undersökningarna genom en fråga i vilken utsträckning man anser att det går att lita på andra människor i allmänhet. Svar kan anges på en 10-gradig skala och har i Tabell 1 delats i låg (värde 1–5) respektive hög tillit (värde 6–10). Vi är här intresserade av tecken på samspel mellan bokläsning och biblioteksanvändning å ena sidan samt å andra sidan förtroende/tillit gentemot andra män-

niskor, respektive attityd till flyktinginvandring (Tabell 9).

I Tabell 9 har bokläsning preciseras till läsning av skönlitteratur, vilket delvis sammanhänger med biblioteksbesök, men teoretiskt är läsning av skönlitteratur den faktor som närmast skulle kunna stimulera förståelse och insikt i andra människors livsöden. Om man kontrollerar övriga faktorer i tabellen framstår sambandet mellan tillit till andra och läsning av skönlitteratur som starkare än övriga samband i tabellen. Det förefaller således vara läsningen av skönlitteratur som är centralt här och med kontroll för detta ger biblioteksbesök, som det här mätts, inte något tydligt tillägg till sambanden.

När det gäller synen på flyktinginvandring finns starkare samband med variabelerna i tabellen och tydliga effekter av såväl läsning som biblioteksbesök och utbildning. Även detta resultat är i linje med vad vi tidigare funnit till exempel i Västsverige.⁹

Tabell 9. **Förtroende för andra och attityd till flyktinginvandring relaterat till biblioteksbesök, läsning av skönlitteratur och utbildning (procent)**

Utbildning	LÅG				HÖG			
	NEJ		JA		NEJ		JA	
	Nej	Ja	Nej	Ja	Nej	Ja	Nej	Ja
Läst skönlitteratur ngn gång per månad eller oftare								
Besökt bibliotek senaste kvartalet								
Andel med hög tillit till andra (n=1652)	47	48	59	56	51	49	70	73
Andel negativa till förslaget om att ta emot färre flyktingar	13	21	19	36	30	38	42	48

Effekter på tillit: utbildning = 0,08; läst skönlitteratur = 0,15; biblioteksbesök = 0,0

Effekter på flyktingattityd: utbildning = 0,17; läst skönlitteratur = 0,11; biblioteksbesök = 0,12.

Förtroendet för biblioteken

Flera faktorer ovan pekar på att allmänheten lägger vikt vid och ser positivt på biblioteken och att denna attityd hittills inte försämrats i takt med minskade biblioteksbesök. Det finns dock ytterligare indikatorer på hur allmänheten ser på biblioteken. En sådan är vilket förtroende man har för biblioteken som institution och hur denna sköter sin uppgift. Denna fråga har regelbundet ställts för en rad olika institutioner och grupper, men biblioteken har tidigare saknats.

Resultaten visar att biblioteken ligger i toppskiktet när det gäller allmänhetens förtroende för ett 30-tal studerade institutioner och grupper. Andelen med mycket stort eller ganska stort förtroende för biblioteken och ”hur de sköter sitt arbete” uppgår till 62 procent om alternativet ”ingen uppfattning” tas med i

Tabell 10. **Förtroende för biblioteken efter utbildning (procent)**

Utbildning	Låg	Medellåg	Medelhög	Hög	Totalt
Andel med mycket stort eller ganska stort förtroende	47	57	71	76	62*
Antal svar	396	568	307	386	1657

*) Kommentar: Frågan är formulerad: Hur stort förtroende har du för det sätt på vilket följande samhällsinstitutioner och grupper sköter sitt arbete? Svarkategorierna är ”Mycket stort förtroende”, ”Ganska stort förtroende”, ”Varken stort eller litet förtroende”, ”Ganska litet förtroende” och ”Mycket litet förtroende”. Dessutom ovan nämnda alternativ: ”Har ingen uppfattning” respektive ”Känner ej till institutionen”. Basen 1657 inkluderar 202 personer som saknar uppfattning, men exkluderar internbortfall samt 41 som angett att de inte känner till institutionen. Svartalternativet ”saknar uppfattning” finns inte med för merparten av institutioner i undersökningen.

basen, vilket kan jämföras med sjukvårdens 68 procent, mätt med en liknande fråga. Oberoende av hur man mäter kan vi dock konstatera att förtroendet för biblioteken ligger mycket högt och högre än flertalet samhällsinstitutioner i undersökningen. Hur förtroendet för biblioteken varierar i grupper med olika utbildningsnivå visas i Tabell 10.

Förtroendet för biblioteken som samhällsinstitution och deras sätt att sköta sin uppgift är således högt men varierar med avseende på utbildning. Detta torde sammanhålla med att användningen är större bland högutbildade. Det finns också ett samband mellan låg utbildning och hög ålder, med färre biblioteksbesök bland äldre, vilket bidrar till förklaringen.

Vad karakteriserar då dem med lågt respektive högt förtroende för biblioteken? Först kan konstateras att i likhet med flera andra attityder till biblioteken är man oftast mer positiv om man känner till och använder institutionen. Detta innebär att många samband kring biblioteksbesök och läsning också återkommer här såsom utbildning, kön, ålder med mera. Men också intresse för läsning och bildning i allmänhet torde spela in. Om man kontrollerar för utbildning och bokläsning har dock erfarenheten genom biblioteksbesök störst betydelse för förtroendet.

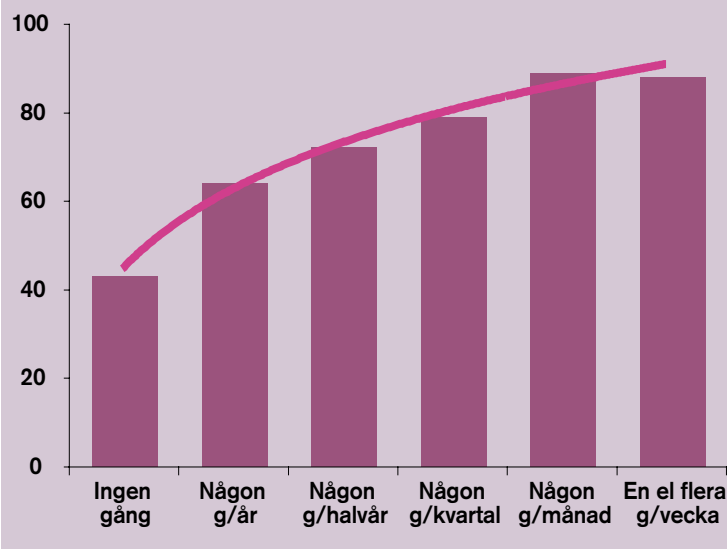
Andelen med högt förtroende för biblioteken är ungefär dubbelt så hög bland flitiga besökare som bland dem som aldrig besöker bibliotek. Däremot är förtroendet tämligen lika bland män och kvinnor, givet nivå på biblioteksbesöken, det vill säga den skillnad som finns mellan män och kvinnor när det

gäller förtroende, verkar till större delen sammanhånga med skillnader i besök och därmed användning av bibliotekens tjänster. I Figur 11 illustreras det tydliga sambandet mellan förtroende för bibliotekens sätt att sköta sitt arbete och besöksfrekvens.

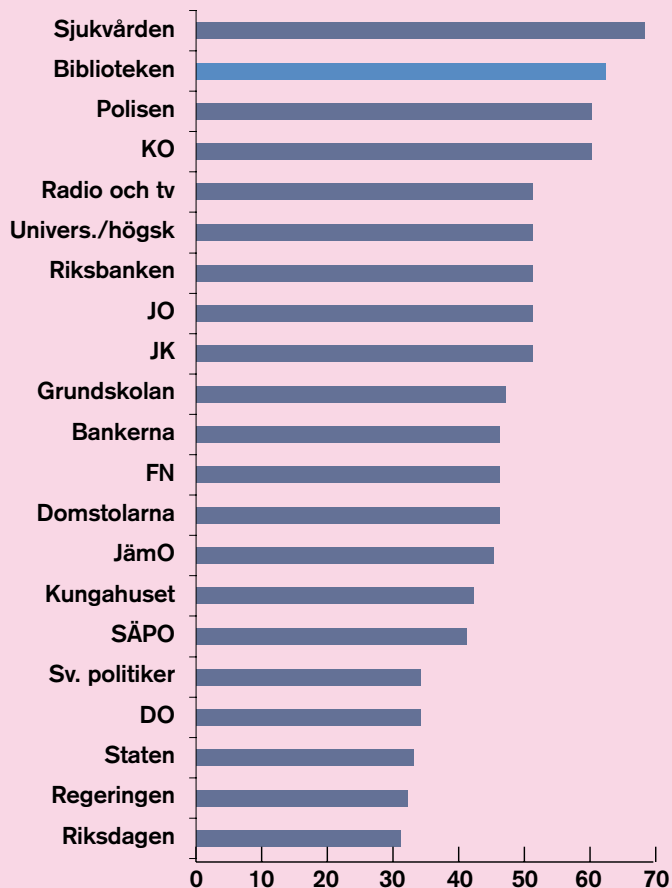
Det tydliga sambandet mellan hur ofta man besöker bibliotek och högt förtroende för biblioteken innebär dels en risk för att förtroendenivån på sikt sjunker om biblioteksbesöken minskar, dels en möjlighet och utmaning att söka nå icke-brukare med bibliotekstjänster av god kvalitet, vilket skulle kunna stärka förtroendet ytterligare.

Hur är då förtroendet för biblioteken om vi jämför med andra samhällsinstitutioner? Följande diagram visar procentandelen med högt förtroende för olika institutioner där biblioteken kan ses i relation till övriga i toppen av en längre lista (Figur 12).

Figur 11. Sambandet mellan förtroende för biblioteken och biblioteksbesök (procent)

Figur 12. Förtroende för ett antal samhällsinstitutioner. Rangordning bland de högst rankade bland mer än 30 olika institutioner och grupper*

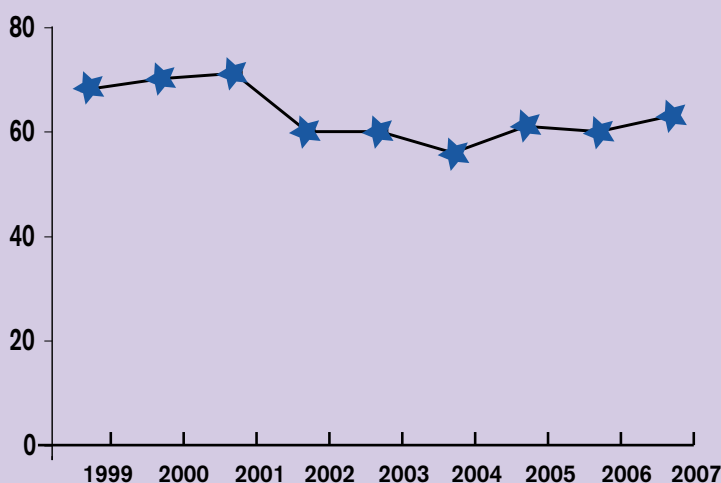
*Kommentar: Andel som uppger ganska högt eller mycket högt förtroende för olika samhällsinstitutioner. Data från SOM-undersökningen 2007. Observera att ett större antal institutioner ingår i undersökningen och att de delats upp i flera delfrågor, varför jämförelser bör tolkas mycket försiktigt.

Bedömningar av bibliotekens service

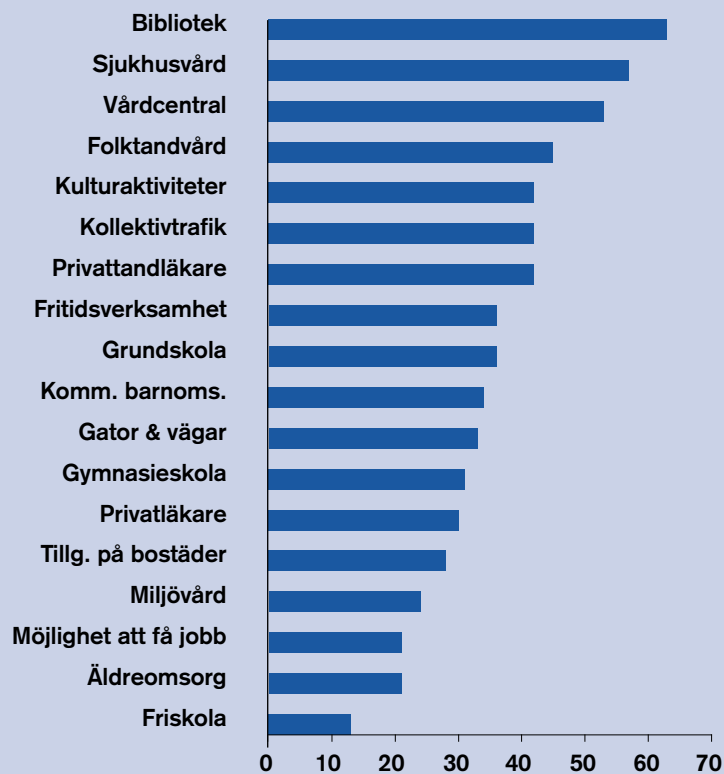
Frågan om förtroende kan tolkas ganska allmänt även om frågeformuleringen anknyter till hur olika institutioner fullgör sin uppgift. En mer precis bedömning av hur man bedömer just service borde fås om man explicit frågar efter detta. Vi har ett flertal gånger ställt en sådan fråga i den nationella undersökningen, men har denna gång också möjligheter att jämföra med andra typer av kommunal service. Förändringarna i bedömningen av service varierar endast måttligt under perioden 1999 till 2007. Att det högsta värdet erhålls för 2001 är i linje med att då också värdet för biblioteksbesök låg högt. Idag ligger enligt denna mätning nivån kring 60 procent och visar inte på någon större nedgång under de senaste åren, utan förefaller tvärtom ganska stabil.

Frågan om service har 2007 ställts för en rad olika typer av samhällsservice. Andelen

Figur 13. Vad man anser om biblioteksservicen i den kommun man bor 1999–2007. Andel ganska eller mycket nöjda (procent)

Figur 14. Bedömningar av kommunal service 2007. Andel mycket nöjda eller ganska nöjda (procent)

Kommentar: Frågan lyder: Vad anser du om servicen i den kommun där du bor inom följande områden?

mycket eller ganska nöjda med olika typer av service framgår av nedanstående diagram. Här framgår att biblioteken är den samhällsservice flest är nöjda med av ett större antal offentliga tjänster och lokala samhällsegenskaper (Figur 14).

Av Figur 14 framgår att bibliotek och sjukvård åter ligger bland de främsta, men här är ordningen omkastad med biblioteken på första plats. Skillnaderna mellan olika typer av service är stora och endast för de tre första är en majoritet klart nöjda.

Bibliotek och läsande som samhällsinvestering

Bibliotek kan knappast diskuteras utan att man också berör läsandet. Förmågan att läsa olika typer av texter är fundamental, inte bara för möjligheterna till personlig utveckling och utbildning, utan också för de flesta verksamheter med anknytning såväl till arbete och näringsliv som till fritidsaktiviteter av olika slag. Det finns vissa försök att bedöma det ekonomiska värdet av bibliotekstjänster, men detta är naturligtvis mycket svårt. De försök till uppskattningar som gjorts av olika forskare internationellt pekar alla på att det kan vara en lönsam investering om än svår att mäta.¹⁰

Utlåningen av barnböcker står för den största lånevolymen i folkbiblioteken. Stimulans av barnens läslust är inte bara en viktig uppgift för biblioteken som ett komplement till skolan, utan en samhällsinvestering för framtiden med stora ekonomiska vinster i potten. En brittisk rapport visar att samhällets kostnader för dem som inte lär sig läsa uppgår till mångmiljardbelopp och vidare att just läslust är en viktig faktor för framtida studieframgång.¹¹ Bibliotekens verksamhet kan bidra till att reducera dessa kostnader och samtidigt stärka samhällets utvecklingspotential. Biblioteken har en mängd aktiviteter för att stimulera barnens läsning och barnbokslånen dominerar numera i bokutlåningen. Men samspelet med föräldrarna och hemmiljön är här också mycket viktigt och vi har därför även med några frågor om högläsning för barnen i hemmet.

Biblioteksbruk och högläsning för barn

Läsning av böcker ligger i Sverige högt och på en övergripande nivå ganska stabilt. Samtidigt kommer då och då krisrapporter om minskad läsning i vissa grupper och ökade skillnader i detta avseende. Andelen som läser böcker varje vecka har under senare år ökat främst bland kvinnor i flertalet åldersgrupper. Om vi däremot ser till yngre, lågutbildade män och, enligt Skolverket, vissa grupper av barn, finns tecken på minskad läsning och sjunkande läsförmåga. Att kunna läsa bra är inte bara en grundkompetens i dagens komplexa samhälle, utan också väsentligt för allas integration i samhället. Omvänt innebär dålig läsförmåga risk för utanförskap, asocialt beteende och försämrade chanser till utbildning och arbete.¹² I den internationella studien av läsförmåga hos elever i årskurs fyra, PIRLS 2006, konstateras att svenska barns läsförmåga försämrats och att andelen mycket goda läsare minskat under senare år.¹³

Barnbokslånen står tämligen stabilt för ca 60 procent av alla boklån i Sverige. Detta samtidigt som andelen barn minskar. För drygt femtio år sedan fanns det barn under 15 år i mer än 40 procent av alla Sveriges hushåll, en siffra som idag har minskat till 24 procent.¹⁴ År 2015 kommer det att finnas ca. 20 000 färre unga under 20 år jämfört med åren innan millennieskiftet, dvs. motsvarande en minskning med närmare 9 procent.¹⁵ Biblioteken tycks fylla en viktig roll för barnens läsning och tillgång till böcker. Grunden för läsning läggs dock redan tidigt i barndomen och vi har därför ställt frågor om föräldrars högläsning för barnen.

Tabell 11. Läst högt för barn i olika åldrar efter utbildning (procent)

Utbildning	Låg			Hög		
	0-3	4-6	7-15	0-3	4-6	7-15
Barn i åldern						
Andel som läser						
- flera ggr/vecka	58	53	12	67	72	23
- ngn gång/vecka	15	20	15	11	12	18
- ngn gång/månad el mer sällan	27	27	73	22	16	59
S:a	100	100	100	100	100	100
Antal svar	48	49	182	73	57	145

Bas: Svarande med barn 0–15 år. n = 554.

Detta utgör också en bakgrundsinformation för den ganska omfattande kompletterande verksamhet som biblioteken bidrar med genom bokprat och högläsningsaktiviteter.

Cochran-Smith visar i en studie att barn socialiseras till att vara läsare långt innan de själva kan läsa. En socialisationsprocess som inte skulle kunna vara möjlig utan att introducera böcker bland annat genom högläsning.¹⁶ Detta beskriver även Maria Simonsson i sin avhandling *Bilderboken i förskolan*, som visar att barnen efter högläsningstunderna själva ”låtsasläste” för varandra och hittade på lekar som tog sin utgångspunkt i det höglästa.¹⁷ Högläsning kan alltså bidra till att man socialiseras till läsare och till kreativitet i allmänhet genom att barnlitteraturen ger viktiga impulser för barnens fantasi och lek, vilket redan Vygotsky beskrev.¹⁸

Hur många läser då för sina barn och hur förändras detta med föräldrarnas utbildning?

Tabell 11 visar att en majoritet bland både låg- och högutbildade läser för sina barn flera gånger i veckan även om det är vanligare bland högutbildade. I den senaste mätningen har vi även möjlighet att se till barnens ålder. Det framgår då att skillnaden mellan låg- och högutbildade föräldrars högläsning ökar relativt sett med barnens ålder. Medan det är lite vanligare att högutbildade läser för barnen flera gånger per vecka jämfört med lågutbildade (67 procent jämfört med 58 procent) när barnen är i åldern 0–3 år, är denna skillnad mycket större om barnen är 4–6 år och allra störst när barnen är 7–15 år, då det är nära dubbelt så vanligt att man läser för barnen bland högutbildade (23 procent jämfört med 12 procent). Det tycks vara så att högläsningen bland högutbildade föräldrar oftare fortsätter även när barnen nått den ålder då de kan läsa själva. Möjligen är detta en av flera mekanismer som bidrar till det bekanta fenomenet att skillnader i utbildning förs vidare till kommande generationer i betydande omfattning.

Kvinnor läser något oftare än män för sina barn och dessutom är det vanligare att kvinnor

Tabell 12. Läst högt för barn varje vecka bland vuxna med barn i olika ålder (procent)

Har barn i åldern	0–3 år	4–6 år	7–15 år	Antal svar
Kvinnor	86	84	36	283
Män	64	75	30	272
Antal svar	121	106	328	555

Tabell 13. **Lästid vid högläsning för barn 2007 (procent)**

Läst högt för barn	1-10 min	11-20 min	21 min +	S:a	Antal svar
Kvinnor	30	46	24	100	94
Män	28	54	17	99	86
Antal svar	52	90	38	100	180

Bas: Svarande med barn 0–6 år. Lästid senaste gången man läste.

läser en längre tid. Tabell 12 visar också att skillnaden mellan mäns och kvinnors högläsning för barn är störst när barnen är 0-3 år och därefter minskar med barnens ålder. I genomsnitt läser de föräldrar som över huvud taget läser för sina barn omkring 20 minuter med 19 minuter som medianvärde (Tabell 13). Spridningen är dock stor från några få minuter till 90 minuter som högst. Att högläsning är relativt vanligt förekommande i alla grupper torde ge goda förkunskaper vid skolstarten för många. PIRLS-studien pekar dock på att det

sämre resultatet i läsförmågan bland fjärdeklassare inte kan knytas till sämre förkunskaper utan snarare hänger samman med inställningen till läsning, tillgången till böcker hemma, föräldrarnas läsvanor och brister i skolbiblioteken.¹⁹

Barnfamiljer kan i materialet avgränsas på olika sätt. I följande tabell är basen boende i familjer med ett eller flera barn. Om man kombinerar kön och utbildning med biblioteksbesök blir skillnaderna mellan lägsta och högsta andel läsare större än vi sett i ovanstående tabeller. I flertalet fall ger också biblioteksbesök ett tilläggsvärde utöver kön och utbildning. Andelen som läser för barnen varje vecka ökar i Tabell 14 med i genomsnitt 13 procent om man besöker biblioteket åtminstone varje kvartal jämfört med om man inte gör detta även om kön och utbildning som här i viss mån kontrolleras. Studerar man tabellen noga framgår dock att biblioteksbesök verkar ge mindre skillnad för högutbildade män än för övriga grupper.

Tabell 14. **Läst högt för barn varje vecka efter biblioteksbesök, utbildning och kön (procent)**

Kön	MAN				KVINNA			
	Låg		Hög		Låg		Hög	
	Nej	Ja	Nej	Ja	Nej	Ja	Nej	Ja
Biblioteksbesök kvartal								
Läst högt varje vecka	21	38	32	35	35	47	43	63
Antal svar	110	34	98	60	84	45	61	71

Kommentar: Bas svarande i hushåll med ett eller flera barn, n = 669. Effekt av biblioteksbesök = 0,13; effekt av kön = 0,08; effekt av utbildning = 0,16; S:a 0,37.

Diskussion

Bibliotek – individuell stimulans eller samhällsnytta? Denna fråga kan uppfattas retorisk, men resultaten här tyder på att en majoritet bland allmänheten inte bara utnyttjar dem för egen del utan än mer ser biblioteken som en samhällsangelägenhet, för vilken man också hyser stort förtroende. Läsning ger möjligheter till individuell stimulans, men påverkar på olika sätt.

Att vi finner samband mellan läsning och positiv inställning till invandrare (flyktinginvandring) antyder att bibliotek och läsning, särskilt i kombination med utbildning, kan bidra till ett positivt samhällsklimat. Det är samband av det slaget som ligger bakom den stora uppmärksamhet som begrepp som ”socialt kapital” mött under senare år, där förtroende mellan människor är en aspekt på detta.²⁰

I litteraturen finns många beskrivningar av biblioteken som anknyter till temat socialt

kapital. Markku Hyyppää skriver till exempel: ”Bibliotek fyller enligt Habermas definition kraven för en äkta publik plats. Den är en mötesplats, till vilken varje medborgare garanteras fri entré. Det finns rikligt av socialt kapital lagrat i biblioteksverksamhet och humankapital finns på hyllorna... Bibliotek ökar ömsesidig tillit och stöder medborgarnas delaktighet i samfundet. Deltagande och delaktighetskänsla aktiverar människor till egen nytta.”²¹

Avslutningsvis kan vi konstatera att det finns en relativt stor stabilitet när det gäller bokläsning, men också i viss mån när det gäller biblioteksbesök och boklån, även om det senare sker inom ramen för en nedgående tendens. Än mer stabila är de positiva attityderna till biblioteken.

En överväldigande majoritet, 85 procent anger att de anser biblioteken viktiga för samhället, vilket innebär att även många som inte

använder biblioteken anser dem viktiga. Färre, men fortfarande ganska många, anger också en vilja att betala mer skatt för bibliotekservice. En majoritet uppger också att de har högt förtroende för biblioteken, faktiskt så många att biblioteken ligger bland de främsta av mer än 30 undersökta samhällsinstitutioner i den senaste SOM-undersökningen. Biblioteken upplevs också ge mycket god service. De ligger med 63 procent ”mycket nöjda” eller ”ganska nöjda” främst bland en lång rad olika typer av offentlig service i den egna kommunen.

Förtroendet för biblioteken är således mycket gott, men delvis skiktat och främst väl utvecklat bland dem som faktiskt besöker och använder biblioteken. Här kan man också återkoppla till att data som tyder på att biblioteksbesöken över en flerårsperiod verkar ha minskat mest bland lågutbildade. Även bedömningarna av service och förtroende har

nära samband med användning. Det framstår därför som en utmaning att söka få även icke-användare till biblioteken och låta dem uppleva god service. Parallellt med detta finner vi en tydlig vilja hos en majoritet av de svarande att betala för bibliotekstjänster via skattsedeln, men inte via avgifter.

Internet ger många möjligheter för tilläggs-tjänster för biblioteken och utgör samtidigt viss konkurrens, särskilt för nya generationer potentiella användare som ställer delvis nya krav.²² Här finns både utmaningar och möjligheter att nå ut till fler människor och på nya sätt. Informationsöverflödet aktualiserar behov av bibliotekens traditionella kunnande att värdera, välja ut och organisera relevant information, men att nå ut med detta ställer förmodligen också stora krav på expertis och kanske nya målgruppsanpassade tjänster i framtiden.

Referenser

- Cochran-Smith, Marilyn: *The Making of a Reader*. Norwood, NJ: Ablex Publ. Corporation 1984.
- Huysman, Frank & Hillebrink, Carlien: *The future of the Dutch public library: ten years on*. Netherlands Institute for Social Research (SCP) 2008.
- Hyppää, Markku T.: *Livskraft ur gemenskap – om socialt kapital och folkhälsa*. Studentlitteratur 2007.
- Höglund, Lars och Wahlström, Eva (2006): "Biblioteken, barnen och framtiden" i Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red.): *Du stora nya värld. SOM-undersökningen 2005*. SOM-rapport 39, SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Höglund, Lars och Wahlström, Eva (2007): "Bibliotek, läsning och förtroende" i Nilsson, Lennart (red.): *Det våras för regionen. Västsverige 1998-2005*. SOM-rapport nr 40, SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Höglund, Lars och Wahlström, Eva (2008): "Biblioteken – kontinuitet eller nya trender?" i Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red.): *Skilda världar. SOM-undersökningen 2007*. SOM-rapport 44, SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- KPMG Foundation (2006): *The long term costs of literacy difficulties*. www.kpmg.co.uk/about/foundation/
- McQuail, Denis (1992): *Media Performance. Mass communication and the public interest*. Sage.
- Nilsson, Åsa (2008): "Den nationella SOM-undersökningen" i Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red.): *Skilda världar. SOM-undersökningen 2007*. SOM-rapport 44, SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- OCLC (2008): *Nextspace nr 9*, www.oclc.org/nextspace
- Putnam, Robert (2001): *Den ensamme bowlarren. Den amerikanska medborgarandans upplösning och förnyelse*. SNS Förlag.
- Schmidt, Henrik, Pohjola-Ahlin, Saga och Haglund, Lotta (2008): *Paradigmskifte eller akademisk panik? Vad händer med biblioteket när nätgenerationen blir studenter? En litteraturstudie*. Karolinska Institutets Universitetsbibliotek.
- Simonsson, Maria (2004): *Bilderboken i förskolan*. Linköpings universitet.
- Skolverket (2007): *PIRLS 2006. Läsförmågan hos elever i årskurs 4 i Sverige och i världen*.
- SOU 2000:7 del II. *En åldrande befolkning – konsekvenser för svensk ekonomi*.
- Statens kulturråd (2008): *Folkbiblioteken 2007*. *Kulturen i siffror 2008*:3.
- Statistiska Centralbyrån (1999): *Befolkningsutvecklingen under 250 år. Historisk statistik för Sverige*. Demografiska rapporter 1999:2.
- Svensk Biblioteks förening (2007): *Bibliotekens förtjänst. En forskningsöversikt om den samhällsekonomiska nyttan av bibliotek*.
- Vygotsky, Lev S. (1995): *Fantasi och kreativitet i barndomen*. Daidalos.
www.kulturradet.se

Noter

- ¹ www.kulturradet.se/templates/KR_Page.aspx?id=1066&epslanguage=SV
- ² För en närmare beskrivning av undersökningen, se Nilsson, Åsa (2008).
- ³ Huysman & Hillebrink (2008), vår översättning.
- ⁴ Statens kulturråd (2008).
- ⁵ Statens kulturråd (2008), s 5.
- ⁶ Svensk Biblioteks förening (2007).
- ⁷ Statens kulturråd (2008), s 5.
- ⁸ OCLC (2008).
- ⁹ Höglund & Wahlström (2007).
- ¹⁰ Se Svensk Biblioteks förening (2007).
- ¹¹ KPMG Foundation (2006).
- ¹² KPMG Foundation (2006).
- ¹³ Skolverket (2007).
- ¹⁴ SCB (1999).
- ¹⁵ SOU 2000:7.
- ¹⁶ Cochran-Smith (1984).
- ¹⁷ Simonsson (2004).
- ¹⁸ Vygotsky (1995).
- ¹⁹ Skolverket (2007).
- ²⁰ Putnam (2001).
- ²¹ Hyypää (2007), s 130.
- ²² Se t ex Schmidt m fl (2008).

Svensk Biblioteksförerings rapporter

Samtliga rapporter går att ladda ner på föreningens hemsida, www.biblioteksforeningen.org.

De går också att beställa från föreningens kansli.

1. *Fler besök och utlån.* En rapport om hur kommunerna kan öka efterfrågan på bibliotekstjänster med utgångspunkt i Kulturrådets statistik för år 2005.
2. *Bibliotekens förtjänst.* En forskningsöversikt om den samhällsekonomiska nyttan av bibliotek.
3. *Skolbiblioteken – en underutnyttjad och underprioriterad resurs.*
4. *Sverige – så in i Norden efter.* En jämförelse av nationell bibliotekspolitik i Danmark, Finland, Norge och Sverige.
5. *Myndighetsbibliotek – förutsättningar, problem, utmaningar.*
6. *Bibliotekarien och professionen.* En forskningsöversikt.
7. *Framgångsrikt, men förbisett – om bibliotekens betydelse för integration.*
8. *Läsfrämjande – förnyelse behövs!* En rapport med förslag till nya former för statligt stöd till inköp av litteratur till folk- och skolbiblioteken samt till läsfrämjande insatser för barn och vuxna.
9. *Taggning och chick lit.* Biblioteks- och informationsvetenskapen i Sverige.
10. *Kommunala beslutsfattare om bibliotek.*
11. *Dikt eller verklighet?* En introduktion till biblioteksstatistik i Sverige och i andra länder.
12. *På säker grund.* En Delfundersökning om vilken biblioteksforskning som behövs.
13. *Användningen och attityderna.* En rapport om allmänhetens användning av och syn på folkbibliotek baserad på SOM-undersökningen 2007

Svenskarna gillar sina bibliotek. Folkbiblioteken hamnar i den absoluta toppen både vad gäller jämförelser av kvalitén på olika kommunala verksamheter och i rankningen av förtroendet för olika samhällsinstitutioner. Hela 85 procent anser dessutom att biblioteken är viktiga för att ett modernt samhälle ska fungera. Intressant nog gäller det även dem som själva inte använder biblioteken; så mycket som tre av fyra ”icke-användare” anser att biblioteken är viktiga för samhället.

Men allt är inte frid och fröjd. Vi vet att biblioteken är en underutnyttjad resurs och att de skulle kunna vara till nytta och glädje för många fler. För att förbättra kunskaperna både om vad som är positivt och glädjande och om det som ännu inte fungerar tillräckligt bra bad Svensk Biblioteksforening SOM-institutet att ställa ett utökat antal frågor om biblioteken i deras årliga riksundersökning. I denna rapport gör Lars Höglund och Eva Wahlström en analys av svaren och kopplar dem till andra undersökningar om biblioteken och deras användare.

SVENSK BIBLIOTEKSFÖRENING

Box 70380, 107 24 Stockholm
Tel: 08-545 132 30 Fax: 08-545 132 31
www.biblioteksforeningen.org